

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201303131060>

Author(s): Jaatinen, Riitta
Title: Vieras kieli oman tarinan kieleksi : Autobiografinen refleksiivinen lähestymistapa vieraan kielen oppimisessa ja opettamisessa
Main work: Opettajuudesta ja kielikasvatuksesta
Editor(s): Jaatinen, Riitta; Kaikkonen, Pauli; Lehtovaara, Jorma
Year: 2004
Pages: 172-178
ISBN: 951-44-6215-7
Publisher: Tampere : Tampere University Press
Pages: 266 s.
Discipline: Educational sciences
Item Type: Article in Compiled Work
Language: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201303131060

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Riitta Jaatinen

Vieras kieli oman tarinan kieleksi

– Autobiografinen refleksiivinen lähestymistapa vieraan kielen oppimisessa ja opettamisessa¹

Tutkimuksen ”Vieras kieli oman tarinan kieleksi” teoreettinen tausta

Ihmisen maailmassa oleminen on ajallista ja paikallista, hänen yksilölliseen elämäntilanteeseensa sidonnaista. Se on olemista suhteessa siihen, mitä on ollut, mitä on nyt ja mitä kukin odottaa elämän ja todellisuuden hänelle olevan tulevaisuudessa. (Rauhala 1981, 1983, 1992, 1998; Varto 1994.) Ihminen oppii olemistaan koskevasta sisäisestä tiedostaan, kokemuksestaan käsin, toisin sanoen oman kokemuksensa ”viitekehyyksessä”. Menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus – *autobiografinen* – ovat siten jatkuvasti läsnä ihmisessä, myös silloin kun hän oppii tai opettaa vierasta kieltä. Ihminenä oleminen on myös aina pohjimmiltaan *refleksiivistä* suhteessa ihmisen itsensä elämäntilanteeseen: toimiessaan ihminen muuttaa elämäntilannettaan, ja samalla itseään (ks. Stanley 1993, 1995). Ihminen on maailmassa kehollisena, mielellisenä sekä kulttuurinsa ja koko elämäntilanteensa kautta itseään ja elämäänsä jäsentävänä (Rauhala 1981, 1983, 1992). Myös oppiessaan ja opettaessaan vierasta kieltä ihmisen suhde todellisuuteen, omaan elämäntilanteeseensa muuttuu eli ihminen toiminnallaan muuttaa itseään ja maailmaa. Siten myös vieraan kielen oppiminen ja opettaminen on luonteeltaan refleksiivistä maailmassa olemista.

Vieraan kielen oppimista ja opettamista koskeva väitöskirjatyöni (Jaatinen 2003) lähti liikkeelle fenomenologisesta, holistisesta ihmiskäsityksestä. Sen mukaan ihminen on maailmassa kokevana ja merkityksiä luovana, historiallisena ja maailmassa muuttavana sekä maailmaa muuttavana, siis autobiografisena ja refleksiivisenä olentona. Työni teoreettinen viitekehys lähti tästä ontologisesta ratkaisusta ja loi perustan tutkimukselleni. Pysin toteuttamaan käytännössä tutkimuksen, joka olisi edellä kuvatun ontologisen ratkaisun ehdot täyttävä, ihmistä koskeva tutkimus.

¹ Artikkelin pohjautuu 22.2.2003 pidettyyn *lectio praecursoria*an.

Tutkiminen oli keskustelua aineistoni kanssa, keskustelua toisten ihmisten kanssa joko kasvotusten tai tekstien välityksellä ja keskustelua itseni kanssa. Olin koko ajan tietoinen, että ihmisen kokonaisuuden täysimääräinen huomioonottaminen on tavoitteena mille tahansa toiminnalle – myös vieraan kielen opetukselle ja sen tutkimiselle – tietyllä tavalla ideaali ja täydellisenä aina saavuttamattomissa.

Tutkimukseni keskeisimmät käsitteet ovat *autobiografinen* ja *refleksiivinen*. Autobiografinen on tutkimuksessani läsnä monin tavoin. Oppimisessa ja opettamisessa se kuvaa kieltä ja ammatillisia sisältöjä omakohtaistavan oppiaineksen ja tutkimisessa tutkimusaineiston ominaislaatua. Autobiografinen on tässä myös vieraan kielen opetuksen ja oppimisen työmuoto ja tutkimuksessa metodi: elämäntarinoiden ja kokemusten kertomista ja kuuntelemista, koetun, eletyn ja opitun työstämistä pohtien, arvioiden ja keskustellen, koetun uudelleen ymmärtämistä ja oman identiteetin rakentamista sekä ammatillisen että kielen oppimisen näkökulmista. Tällainen arvioiva työskentely on omaa itseä ja itsen maailmasuhdetta muuttavaa, refleksiivistä (ks. Stanley 1993, 1995). Autobiografinen ja refleksiivinen olivat siten kokonaisvaltaisesti läsnä koko tutkimuksen ajan sekä käsitteellisinä työkaluina että ilmiöiden ja tapahtumien laatuina.

Mitä tutkimus pyrkii tavoittamaan

Tutkimukseni tarkoituksena ei ollut pyrkiä luomaan ja esittämään valmiita vieraan kielen opetuksen mallia, vaan tarkoitukseni oli pikemminkin nostaa kysymyksiä ja lähtökoh-
tia keskustelulle siitä, miten opetukseen osallistuvat voisivat tulla otetuiksi mukaan opiskelutilanteissa kokonaisina ihmisinä (ei vain tiedollisina tai vain opiskelijan roolissaan) ja miten vieras kieli oppimisessa ja opettamisessa voisi olla lähempänä oikeaa, aitoa merkitysten viestintää ja ihmisten kohtaamista. Opetustyön keskeisimpänä haasteena näin erilaisten merkitysmaailmojen kohtaamisen ja lähentymisen tukemisen, niin että opetustoimintaa rakennetaan ja kehitetään kunkin tarpeita paremmin vastaavaksi.

Tutkimukseni tärkeänä empiirisenä tavoitteena oli tuoda näkyville konkreettisenä kuvauksena yksi vieraan kielen opintojakso (tässä: ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan englannin kielen opintojakso), jossa tietoisesti pyrin edellä mainitun kaltaiseen toimintaan, ja kuvata, miten se näyttäytyy opetukseen osallistuvien, opettajan ja opiskelijoitten kokemuksissa. Toisena empiirisenä tavoitteena oli kuvata vieraan kielen oppimista ihmisyksilön koko historian ja elämän kokonaisuudessa ja tutkia, mistä *hyvä* vieraan kielen oppiminen syntyy.

Tutkimuksessa kehittämäni autobiografinen refleksiivinen lähestymistapa on valalla oleviin vieraan kielen opetuksen lähestymistapoihin nähden erilainen. Englannin opettajana en niinkään kysynyt siinä, kuinka paljon opiskelijat oppivat englantia – sen sanastoa, rakenteita, ääntämistä – tai minkä kielellisen taitotason he saavuttivat englannin puhumisessa, kuuntelemisessa, lukemisessa tai kirjoittamisessa, mitä virheitä he tekivät tai ketkä olivat hitaita tai nopeita englannin oppijoita. Sen sijaan kysyin, keitä ja millaisia ihmisiä he olivat, mistä he tulivat ja minne olivat menossa, millaisia muutoksia heissä tapahtui opintojakson aikana, mitä he ajattelivat, tunsivat ja tahtoivat, miten me opiskelimme ja olimme yhdessä. Vieraan kielen opiskelun tästä teki, että toimimme ja teimme kaiken mahdollisimman paljon englannin kielen ympäröiminä ja englannin kieltä käyttäen päämääränämme koko ajan ihmisenä ja sosiaalialan ammattilaisena kasvaminen sekä englannin kielen omakohtaistuminen.

Tutkin vieraan kielen oppimista ja opettamista itse tutkittavan ilmiön sisällä ollen sekä opettajana että tutkijana. Lähdin liikkeelle ihmiskäsityksen tutkimisesta ja etenin kysymyksiä asettamalla, aineistoa tematisoimalla ja vertaamalla sitä ennalta ja tutkimuksen aikana asettamiini kysymyksiin. Työssäni opettaminen ja tutkiminen kulkivat näin käsi kädessä. Pysin luomaan ja kehittämään sellaisia toiminta- ja tutkimistapoja, jotka olisivat myös muille opettajille mahdollisia opetuksessaan. Rinnastin siis työssäni tutkimisen ja opettamisen tuodakseni esille niiden yhteisen perustan. Teoria ja käytäntö elävät tutkimuksessani näin koko ajan erottamattomina.

Vieraan kielen oppimisen ja opettamisen merkityksen tavoittaminen

Niin opettajana kuin tutkijanakin toimiminen ovat merkityksiä luovaa, jatkuvaa oppimista, jossa korostuvat subjektiivisuus eli omakohtainen asioihin suhteutuminen, ymmärtämisen ja siihen perustuvan tietämisen monikerroksisuus ja monimuotoisuus sekä tutkijan ja opettajan henkilökohtainen vastuu (Lehtovaara 1994a, 1994b, 2001a, 2001b, van Manen 1984, 1991). Tähän vastuuseen liittyy tutkimuksen luotettavuus. Pysin siihen tarkalla ja huolellisella käsitteiden määrittelyllä ja aineiston käsittelyllä, pitämällä aineistoa esillä eli lukijan arvioitavana koko ajan sekä omien kysymysteni asettelun, merkitysten annon ja koko tutkimusprosessin mahdollisimman tarkalla ja yksityiskohtaisella raportoinnilla. Mitä näin tehty tutkimus sitten tavoitti vieraan kielen opettamisesta ja oppimisesta?

Tutkimuksessani korostuu kielen tärkeä merkitys todellisuuden rakentajana. Kieli ei ole vain kieltä, vaan se ohjaa ihmistä ja auttaa näkemään yhteiskunnan, kulttuurin ja maailman tietyllä tavalla, jo etukäteen jäsennettynä, annettuna (Berger & Luckmann

1995, Lehtonen 1996, Satulehto 1992). Tästä jäsentämistavasta on hyvä tulla tietoiseksi ja ymmärtää, että sitä voi myös muuttaa. Tämän ymmärtäminen on yksi kielenopetuksen ydintehtävä. Tässäkin työssä kielen sosiaaliset symbolit jäsensivät tajunnallisia merkityskokemuksia ja tekivät ne tutkimuksellisesti tavoitettaviksi. Kuitenkin tulini tutkimukseni kuluessa entistä tietoisemmaksi, että kaikkea koettua ja kohdattua ei voi kielen käsittein tavoittaa. Holistisen ihmiskäsityksen mukaisesti opettajan tulisi-kin työssään pyrkiä kielen käsitteisiin sidottua tietämistä syvällisempään tietämiseen, koko ihmisen parempaan ymmärtämiseen (Lehtovaara 1994a, 1994b, 2001a, 2001b). Silloin kun ihmiset kertovat eli kielellistävät merkityskokemuksiaan, tajunnalliset yksilölliset ja sosiaaliset merkitykset kietoutuvat toisiinsa, mutta rakenteeltaan ne ovat perustavalla tavalla erilaisia (ks. Ricoeur 1976). Tämänkin eron esillä pitäminen on mielestäni kielenopetuksen tehtävä.

Tutkimuksen aikana aloin myös yhä selvemmin ymmärtää opettamisen opettajan ja opiskelijan sekä opiskelijan ja opiskelijan kohtaamisina, joissa he tulkitsevat kokemuksiaan ja todellisuutta uudelleen ja uudelleen ja samalla muuttavat sitä. Vieraan kielen opetuksen keskeiseksi tehtäväksi näin tarjota opiskelijoille tilaisuuksia tutkia omia kokemuksiaan, uskomuksiaan ja arvojaan yksin ja yhdessä toisten kanssa. Tällaisen toiminnan havaitsin kartuttavan elämässä ja opiskelijoitten tulevassa ammatissa tarvittavien ydintaitojen oppimista: reflektiivistä pohdintaa, itseohjautuvuutta, valintojen tekemisen taitoa sekä kykyä kohdata ja kuunnella itseä ja Toista. Sekä omat havaintoni että opiskelijoitten itsearviointit osoittavat, että opiskelijat eivät vain oppineet englantia hyvin, vaan sen lisäksi englannin kieli tuli heille omakohtaiseksi ja sen oppiminen mielekkääksi.

Tutkimukseni osoittama vieraan kielen opetuksen lähestymistapa

Kokemuksista keskusteltaessa ja kerrottaessa ajalla ja paikalla on tärkeä merkitys (Joselson 1995, 2000). Näin tärkeäksi luoda omien kokemusten tutkimiselle suotuisia paikkoja ja antaa riittävästi aikaa tähän työskentelyyn sekä oppituntien aikana että niiden ulkopuolella. Koetin myös huolehtia, aina siinä kuitenkin onnistumatta, että kullakin opiskelijalla olisi riittävästi yksilöllistä tilaa opiskeluryhmässä, jotta hänen subjektiivisensa pääsisi mahdollisimman täysimääräisesti esille.

Tutkimuksessani kehitin vieraan kielen opettamisen lähestymistapaa, jolla opettaja voi hienovaraisesti ohjata opiskelijoitten muuttuvia oppimis- ja elämäntilanteita, erityisesti sellaisia, joissa käsitystä itsestä (esimerkiksi käsitystä itsestä vieraan kielen oppijana) on sekä mahdollista että joskus välttämätöntäkin muuttaa. Tätä muutosta pyrin

suuntaamaan siten, että myös opiskelijoitten kyky ohjata itse omaa elämäänsä kehittyi. Oman elämäntarinan kertominen, muistelemine ja muistojen työstäminen olivat tässä pedagogisia työmuotoja. Ottamalla paikallista ja ajallista etäisyyttä menneestä voi luottamuksellisessa ihmissuhteessa kohdata koetun uudelleen ja jäsentää sitä uudelleen (Josselson 1995, 2000; Saarenheimo 1988, 1997; Ukkonen 2000). Vieraan kielen oppimisesta tulee tällaisessa työskentelyssä myös tärkeää elämäntaidollista ja ammattitaidollista oppimista (Lehtovaara 2001a, 2001b).

Opettajana kehittymisessä näen nyt entistä selvemmin kokemuksen mukanaan tuoman oppimisen suuren arvon. Kokemus näyttäytyy meille selvimmin muistoissa. Muistoihin aiemmista opiskelijoista ja heidän oppimispoluistaan voi palata mielikuvissaan silloin, kun kohtaa uusia opiskelijoita uusissa elämäntilanteissa. Jos on katsellut opiskelijoita vain ulkoapäin arvioiden, he näyttäytyvät muistoissa hyvinä ja huonoina tai, vielä suppeammin, vain opiskelijoina, jotka ovat saaneet tiettyjä numeroita englannin kielen taidoistaan. Tuollaiset muistot unohtuvat helposti. Mutta jos sen sijaan on ollut oppimistilanteissa mukana itse niihin osallisena, kokonaisvaltaisesti eläen ja kokiien sekä nähnyt opiskelijat ajattelevina, tuntevina ja tahtovina ihmisinä, jos muistaa ilot, surut ja pelot, oppimisen kokonaisuudessaan, silloin muistot ovat voimavara, josta voi ammentaa lisääntyvän ihmistuntemuksen mukanaan tuomaa elämäkokemusta uusia ihmisiä kohdattaessa.

Valitsemani lähestymistavan mukaiseen ajatteluun kuuluu olennaisena osana avoimuus tulevaisuudelle, jatkuva tutkiminen ja sen kysyminen, mitä ja millaista tämän lähestymistavan mukainen toiminta ja oleminen ovat ja voivat parhaimmillaan olla. Vieraan kielen opetuksen lähtökohta näin ymmärrettynä ei ole toisen ihmisen määrittelemine, hallitseminen tai ”opettaminen”, vaan toisen kuuntelemine ja vastaanottaminen sekä hänen kanssaan keskusteleminen. Opettajan (ja tietysti myös opiskelijan) tehtävä on tällöin pyrkiä toimimaan dialogisesti jatkuvasti kysellen, mitä ihminen on ja miten hän on, sekä rakentaa ja kehittää opetus- ja oppimistoimintaansa, esimerkiksi vieraan kielen opetusmenetelmiä, tämän aina uudelleen hankittavan tiedon varassa (Jaatinen 1998, 2001; Lehtovaara 2001a, 2001b). Tällainen opetuksen ”ideaali” on monille – kriittisillekin – kysymyksille altis kohde. Voidaan esimerkiksi kysyä, edustaako se, pitäisikö sen edustaa tai miten se edustaa suomalaista koulukulttuuria yleensä tai miten se suhteutuu suomalaiselle koulutusjärjestelmälle asetettuihin päämääriin tai Euroopan neuvoston kielenopetukselle asettamiin päämääriin. Miten lähestymistavan mukaista toimintaa voitaisiin toteuttaa erilaisissa oppilaitoksissa ja ryhmissä, eri ammattialojen opetuksessa tai eri opettajien toimesta?

Näkemykseni on, että väitöskirjatutkimuksessa kehittelemäni lähestymistavan sovellusalueet eivät rajoitu vain sosiaalialan vieraan kielen opetukseen tai ammatillisesti

suuntautuneeseen vieraan kielen opetukseen. Autobiografinen refleksiivinen lähestymistapa tarjoaa humanistisesti perustellun lähtökohdan – ei kuitenkaan valmiiksi luotua mallia – työskentelylle missä tahansa kontekstissa, jossa vierasta kieltä opiskellaan tai jossa ihmisten kanssa muutoin toimitaan.

Lähteet

- Berger, P. L. & Luckmann, T. 1995. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. (Suom. ja toim. V. Raiskila) Helsinki: Gaudeamus.
- Jaatinen, R. 1998. Ajatuksia ammatillisesti suuntautuneesta kieltenopetuksesta. Esimerkkinä sosiaali- ja terveysalan englannin opetus. Julkaisussa P. Kaikkonen & V. Kohonen (toim.) Kokemuksellisen kielenopetuksen jäljillä. Tampereen yliopisto. Tampereen opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A14, 49–73.
- Jaatinen, R. 2001. Autobiographical knowledge in foreign language education and teacher development. Teoksessa V. Kohonen, R. Jaatinen, P. Kaikkonen, & J. Lehtovaara. *Experiential learning in foreign language education*. Harlow: Pearson Education, 106–140.
- Jaatinen, R. 2003. Vieras kieli oman tarinan kieleksi. Autobiografinen refleksiivinen lähestymistapa vieraan kielen oppimisessa ja opettamisessa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Josselson, R. 1995. Imagining the real: Empathy, narrative, and the dialogic self. Teoksessa R. Josselson & A. Lieblich (toim.) *Interpreting experience. Narrative study of lives*. Volume 3. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc., 27–44.
- Josselson, R. 2000. The emergence of voice and the right to speak. Luento 16.6.2000. "Personal writing" -luentosarja 14.–17.6.2000. Jyväskylä. Kulttuuritutkimuksen verkosto.
- Lehtonen, M. 1996. Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.
- Lehtovaara, J. 1994a. Opettajankoulutuksen filosofisia perusteita. Teoksessa P. Kaikkonen & P. Pihlainen (toim.) *Aineenopettajan-koulutuksen ja koulun kehittämisen suuntaviittoa Tampereen opettajankoulutuslaitoksella*. Tampereen yliopisto. Tampereen opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A 19, 17–37.
- Lehtovaara, J. 1994b. Dialogisuus, reflektointi ja ihmisen maailmassa oleminen. Teoksessa J. Lehtovaara & R. Jaatinen (toim.) *Dialogissa Osa 1. – matkalla mahdollisuuteen*. Tampereen yliopisto. Tampereen opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A21, 213–234.
- Lehtovaara, J. 2001a. What is it – (FL) teaching? Teoksessa V. Kohonen, R. Jaatinen, P. Kaikkonen & J. Lehtovaara. *Experiential learning in foreign language education*. Harlow: Pearson Education, 141–176.
- Lehtovaara, J. 2001b. Vieraan kielen opettaja ammattitaidon opettajana. Julkaisussa R. Jaatinen, J. Lehtovaara & V. Kohonen (toim.) *Ammatillisen kielenopetuksen monet kasvot*. Pirkanmaan ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. tutkimukset ja selvitykset. Nro 4, 119–146.
- Rauhala, L. 1981. Ihmisen olemassaolon rakenne ja analyysi. Martin Heidegger. Teoksessa *Psyko-terapia – teoria ja käytäntö 1*. Espoo: Weilin+Göös, 52–79.

- Rauhala, L. 1983. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Rauhala, L. 1992. Ihmiskäsitys kasvatustyön perustana. Teoksessa E. Piippo (toim.) Näkökulmia kasvatuksen ihmiskäsitykseen. Kajaani: Kajaanin kaupungin koulupalvelukeskus, 7–17.
- Rauhala, L. 1998. Ihmisen ainutlaatuisuus. Helsinki: Helsinki University Press.
- Ricoeur, P. 1976. Interpretation theory. Discourse and the surplus of meaning. Fort Worth: Texas Christian University Press.
- Saarenheimo, M. 1988. Elämäkertametodi kokemuksellisuuden tutkimisessa. *Gerontologia* 2 (4), 261–272.
- Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Tampere: Vastapaino.
- Satulehto, M. 1992. Elämismaailma tieteiden perustana. Edmund Husserlin tieteen filosofia. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta XXXIII.
- Stanley, L. 1993. On auto/biography in sociology. *Sociology* vol. 27. No. 1, 41–52.
- Stanley, L. 1995. The auto/biographical I. The theory and practice of feminist auto/biography. Manchester: Manchester University Press.
- Ukkonen, T. 2000. Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuksekkomusten tuottamisprosessina. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- van Manen, M. 1984. “Doing” phenomenological research and writing. Alberta: The University of Alberta Press.
- van Manen, M. 1991. Can Teaching Be Taught? or Are Real Teachers Found or Made? *Phenomenology + Pedagogy* 9, 182–199.
- Varto, J. 1994. Filosofinen ihmiskäsitys ja toiseus. Julkaisussa J. Lehtovaara & R. Jaatinen (toim.) *Dialogissa Osa 1. – matkalla mahdollisuuteen*. Tampereen yliopisto. Tampereen opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A21, 83–113.